ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA
VOL. IX, 11 SECTIO H 1975

Instytut Ekonomiki Produkcji
Wydział Ekonomiczny UMCS

Marta Barbara BRYLSKA

Popyt i podaż na rynku pracy w województwie lubelskim w latach 1961—1970

Спрос и предложение на рынке труда Люблинского воеводства в 1961—1970 гг.

Nachfrage und Angebot auf dem Lubliner Arbeitsmarkt in den Jahren 1961—1970

POPYT NA RYNKU PRACY W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM W LATACH 1961—1970

Krajowy rynek pracy charakteryzuje się ogólnym deficytem siły roboczej wyrażającym się utrzymywaniem stałej nadwyżki popytu na pracę nad podażą. Nie oznacza to jednak, aby ta nadwyżka była równomiernie rozłożona we wszystkich regionach gospodarczych kraju. Aktualnie ukształtowana struktura sił wytwórczych nie zawsze pokrywa się z przestrzenną strukturą siły roboczej. Wynikiem tego są lokalne trudności na rynku pracy, wyrażające się niedopasowaniem zapotrzebowania na pracę do istniejącej podaży.

Wspomniane trudności są m. in. udziałem woj. lubelskiego. Należy ono do stosunkowo słabo uprzemysłowionych regionów kraju. Wprawdzie w ostatnich latach gospodarkę województwa lubelskiego cechowało wysokie tempo rozwoju społeczno-gospodarczego, wyprzedzające znacznie tempo krajowe, co wpłynęło na zmniejszenie dystantu dzielącego Lubelszczyznę od innych regionów kraju i poziomu średniokrajowego, to jednak, z uwagi na wieloletnie zaniedbania w tym zakresie i niską bazę wyjściową, województwo lubelskie znajduje się nadal w grupie województw słabiej uprzemysłowionych.

Należy podkreślić, że przydzielane województwu środki inwestycyjne nie były równomiernie rozdzielane między poszczególne powiaty. Obok powiatów uprzemysłowionych, o dużej koncentracji przemysłu (lubelski,

puławski, opolski, kraśnicki) z udziałem około 70% w produkcji globalnej przemysłu i blisko 70% w zatrudnieniu, w przemyśle występują powiaty zaniedbanie, o niskim poziomie uprzemysłowienia, wytwarzające zaledwie 4,8% wartości produkcji globalnej przemysłu i partycypujące w 6% w zatrudnieniu w przemyśle (bychawski, bełżycki, janowski, parczewski, lubartowski, krasnostawski).

Mimo systematycznego podnoszenia się poziomu gospodarczego województwa i związanego z nim wzrostu zatrudnienia, sytuacja na lubelskim rynku pracy nie jest zadowalająca. Lubelskie należy do województw o znacznych nadwyżkach siły roboczej, zwłaszcza kobiecej.

OGÓLNE ROZMIARY POPYTU NA SIŁĘ ROBOCZĄ

Popyt na siłę roboczą *sensu stricto* można sprowadzić do zgłoszonych przez jednostki gospodarcze wolnych miejsc pracy.[1]

Analiza danych dotyczących wolnych miejsc pracy pozostających w dyspozycji wydziału zatrudnienia na koniec każdego roku w latach 1961—70 pozwala zaobserwować charakterystyczne wahania, jakim podlegał popyt w tym okresie w woj. lubelskim. Obok lat charakteryzujących się wysokim zapotrzebowaniem na pracę występują lata o stosunkowo niskim popycie. Najniższy popyt na pracę w badanym okresie przypada na lata 1963, 1967, 1969. Bezpośrednią przyczyną wahań w rozmiarach popytu na pracę były działania typu administarcyjnego podejmowane okresowo przez władze gospodarcze, mające na celu racjonalizację zatrudnienia. Działania te, ograniczające wzrost zatrudnienia, miały charakter doraźny i ich skutki były krótkotrwałe. Zwykle reakcją na nie był dalszy wzrost liczby wolnych miejsc pracy oraz zatrudnionych już w następnym roku.

Zaobserwowane procesy zachodziły nie tylko w woj. lubelskim ale i w całej gospodarce narodowej. W skali krajowej również powyższe lata charakteryzował spadek liczby wolnych miejsc pracy, zgłaszanych do wydziałów zatrudnienia przez zakłady pracy (tab. 1).

Istotne znaczenie, z punktu widzenia polityki zatrudnienia, mają strukturalne przeobrażenia popytu na siłę roboczą. Z tabeli 1 wynika, że większość zgłoszonych miejsc pracy w woj. lubelskim a także i w całej gospodarce narodowej jest przeznaczona dla mężczyzn. Miejsca pracy dla kobiet stanowią niewielki procent.

Należy jednak podkreślić, że udział miejsc zgłoszonych jako dostępnych dla mężczyzn wykazuje w ogólnym zapotrzebowaniu na pracę tendencję malejącą, zaś dla kobiet rosnącą. Przyczyn tego zjawiska należy doszukiwać się w ogólnej sytuacji na rynku pracy zarówno w wojewódz-

---

[1] J. Pietrucha: *Ogólny i regionalny model mechanizmu zatrudnienia w przemyśle socjalistycznym*, Katowice 1969, s. 142.

Tab. 1. Zgłoszone miejsca pracy według płci w latach 1961—70 (stan w dn. 31 III)
Die registrierten Arbeitsplätze je nach den Geschlechtern in den Jahren 1961—1970 (der Bestand am 31. März)

Wyszczególnienie	Lata	Wolne miejsca pracy			Wskaźnik struktury	
		ogółem	w tym dla		mężczyźni	kobiety
			mężczyzn	kobiet		
Polska	1961	54 593	46 725	7 868	85,6	14,4
woj. lubelskie		1 814	1 729	85	95,3	4,7
Polska	1962	54 901	46 749	8 152	85,2	14,8
woj. lubelskie		765	699	66	91,4	8,6
Polska	1963	25 596	21 464	4 132	83,9	16,1
woj. lubelskie		572	534	38	93,4	6,6
Polska	1964	44 437	36 653	7 784	82,5	17,5
woj. lubelskie		733	640	93	87,4	12,6
Polska	1965	52 925	40 794	12 131	77,1	22,9
woj. lubelskie		1 092	919	173	84,1	15,9
Polska	1966	64 228	50 603	13 626	78,8	21,2
woj. lubelskie		2 257	1 972	285	87,4	12,6
Polska	1967	58 169	46 305	11 864	79,6	20,4
woj. lubelskie		1 637	1 415	222	86,4	13,6
Polska	1968	76 664	60 812	15 852	79,3	20,7
woj. lubelskie		2 221	1 948	273	87,7	12,3
Polska	1969	33 618	24 751	8 867	73,6	26,4
woj. lubelskie		776	663	113	85,4	14,6
Polska	1970	39 492	30 953	8 539	78,4	21,6
woj. lubelskie		1 320	1 166		88,3	11,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z *Rocznika statystycznego Pracy 1945—1968*, GUS, Warszawa 1970, s. 357, 360, *Rocznika statystycznego GUS 1970*, Warszawa 1971, s. 119 oraz materiałów Prezydium WRN w Lublinie.

twie lubelskim, jak i w kraju. Rynki te od wielu lat charakteryzują się deficytem męskiej siły roboczej a nadmiarem kobiecej. W celu złagodzenia tych dysproporcji zobowiązano zakłady pracy do ustalenia realnych możliwości wzrostu zatrudnienia kobiet, m. in. w drodze wymiany stanowisk zajmowanych dotychczas przez mężczyzn, a dostępnych dla kobiet.

STRUKTURA WOLNYCH MIEJSC PRACY WEDŁUG KWALIFIKACJI ZAWODOWYCH

Potrzeby i wymogi produkcji wpływają na strukturę popytu według wymaganych kwalifikacji zawodowych.

Strukturę wolnych miejsc pracy według wymaganych kwalifikacji zawodowych i jej przeobrażenia w latach 1961—70 ilustrują tabele 2 i 3.

Tab. 2. Struktura kwalifikacyjna wolnych miejsc pracy w woj. lubelskim (stan w dn. 31 XII)

Die Qualifikationsstruktur von freien Arbeitsplätzen in Lubliner Wojewodschaft (der Bestand am 31. März)

Lata	Wolne miejsca pracy											
	robotnicy wykwalifikowani			robotnicy niewykwalifikowani			pracownicy umysłowi			młodociani		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
1961	944	935	9	670	623	47	181	152	29	19	19	—
1962	289	280	9	290	262	28	153	127	26	83	30	3
1963	194	192	2	263	250	13	114	91	23	1	1	—
1964	278	258	20	251	231	20	200	147	53	4	4	—
1965	535	479	56	335	272	63	201	147	54	21	21	—
1966	1132	1022	110	808	717	91	276	202	74	41	31	10
1967	742	656	86	668	586	82	197	143	54	30	30	—
1968	1163	1057	106	795	696	99	232	173	59	31	22	9
1969	393	328	65	278	242	36	99	87	12	6	6	—
1970	700	658	42	502	408	94	113	100	13	5	—	5

Źródło: Dane z Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie.

Tab. 3. Struktura wolnych miejsc pracy według wymaganych kwalifikacji zawodowych. Wolne miejsca pracy ogółem = 100

Die Struktur von freien Arbeitsplätzen je nach den erforderlichen Berufseignungen; die Gesamtzahl der freien Arbeitsplätze wird als 100 angenommen

Lata	Wskaźniki struktury								
	robotnicy wykwalifikowani			robotnicy niewykwalifikowani			pracownicy umysłowi		
	ogółem	mężczyzn	kobiet	ogółem	mężczyzn	kobiet	ogółem	mężczyzn	kobiet
1961	52,0	54,1	10,6	36,9	36,0	55,3	10,0	8,8	34,1
1962	37,8	40,0	13,6	37,9	37,5	42,4	20,0	18,2	39,4
1963	33,9	35,9	5,9	45,7	46,8	34,5	20,0	17,0	60,5
1964	37,9	40,3	21,5	34,3	36,1	21,5	27,3	23,0	57,0
1965	49,0	52,1	32,9	30,7	29,6	36,4	18,4	16,0	31,2
1966	50,1	51,8	38,6	35,9	36,3	31,9	12,2	10,2	26,0
1967	45,4	46,4	38,7	40,8	41,4	36,9	12,0	10,1	24,3
1968	52,4	54,3	38,8	35,8	35,7	36,3	10,4	8,9	21,6
1969	50,6	49,5	57,5	35,9	36,5	31,8	12 7	13,1	10,6
1970	53,0	56,4	27,3	38,0	35,0	61,0	8,6	8,6	8,4

Źródło: Obliczenia własne w oparciu o dane Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie.

Wynika z nich, że największe zapotrzebowanie istnieje na pracę wykwalifikowaną. W badanym 10-leciu udział wolnych miejsc pracy dla grupy osób podejmujących pracę wykwalifikowaną kształtował się w granicach 40—50% w ogólnej liczbie wolnych miejsc, bez wyraźniejszej jednak tendencji. Brak wyraźnej tendencji charakteryzował również popyt na robotnice niewykwalifikowane. Oferowane dla nich miejsca pracy stanowiły około trzydziestu kilku procent ogółu zgłoszonych miejsc. Popyt na pracowników umysłowych kształtował się na dość wysokim poziomie w latach 1962—64, następnie stopniowo zmniejszał się dochodząc w r. 1970 do 8,6%.

Analizując udział miejsc pracy oferowanych kobietom i mężczyznom w poszczególnych grupach pracowniczych w ogólnej sumie oferowanych im miejsc można stwierdzić, że:

1. Brak jest wyraźnej tendencji w kształtowaniu się wolnych miejsc dla mężczyzn we wszystkich grupach pracowniczych. Najwyższe zapotrzebowanie w granicach 40—56% zgłaszane jest na robotników wykwalifikowanych. Dość wysoki jest również popyt na niewykwalifikowaną pracę mężczyzn.

2. Udział zapotrzebowania na robotnice wykwalifikowane w ogólnej liczbie zgłoszonych dla kobiet miejsc wykazuje także pewne wahania. Wyraźnie jednak zarysowuje się tendencja rosnąca. Odmiennie kształtuje się zapotrzebowanie na robotnice niewykwalifikowane.

W r. 1961 udział oferowanych im miejsc pracy stanowił ponad połowę wolnych miejsc pracy dla kobiet. Następnie zmniejszył się i przez kilka lat utrzymywał się na tym samym poziomie (trzydziestu kilku procent), aby w r. 1970 wzrosnąć do 61%. Udział wolnych miejsc pracy dla pracownic umysłowych od roku 1963 systematycznie maleje.

POPYT NA SIŁĘ ROBOCZĄ WEDŁUG DZIAŁÓW GOSPODARKI NARODOWEJ

Decydujący wpływ na kształtowanie się tendencji w zakresie zgłaszanych wolnych miejsc pracy w gospodarce narodowej ma przemysł oraz budownictwo. Liczba miejsc oferowanych przez te dwa działy w analizowanym okresie waha się w granicach 70—80% ogółu wolnych miejsc. Pod koniec jednak lat 60-tych zaznaczył się pewien spadek wolnych miejsc pracy w tych działach na korzyść działów pozostałych (tabele 4 i 5).

Udział obu działów w ogólnej liczbie oferowanych miejsc pracy jest mniej więcej zbliżony. Zaznacza się jednak pewna przewaga — niewielka zresztą — budownictwa w stwarzaniu możliwości zatrudnienia.

Wniosek ten potraktować należy z pewną ostrożnością, trzeba bowiem pamiętać, że statystyka ujmuje strukturę wolnych miejsc pracy według działów w miesiącu letnim — sierpniu, w którym, w związku z sezonowością robót w budownictwie, liczba ich jest zawsze wyższa niż w mie-

Tab. 4. Wolne miejsca pracy w woj. lubelskim według działów gospodarki narodowej (stan w dn. 31 VIII)
Die Struktur von freien Arbeitsplätzen in Lubliner Wojewodschaft je nach den Volkswirtschaftszweigen (der Bestand am 31. August)

Działy gospodarki narodowej		Wolne miejsca pracy								
		lata								
		1961	1962	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Ogółem gospodarka narodowa	o	6442	6337	5765	11 278	10 010	10 978	11 727	7865	8191
	m	6147	5862	5396	10 254	9 100	9 720	10 459	6804	7397
	k	295	475	369	1 024	910	1 258	1 268	1061	794
Przemysł	o	2346	1990	1006	4 619	3 655	4 718	3 112	1668	3103
	m	2192	1894	862	4 126	2 982	3 838	2 681	1376	2521
	k	154	96	144	493	673	880	431	792	582
Budownictwo	o	2566	1891	3251	3 863	3 628	3 142	5 307	2777	2562
	m	2547	1832	3224	3 763	3 583	3 083	5 156	2748	2536
	k	19	59	27	100	60	59	151	29	26
Rolnictwo	o	33	727	400	995	378	646	733	611	202
	m	32	693	397	971	374	536	725	608	184
	k	1	34	3	24	4	110	8	3	18
Transport i łączność	o	651	496	253	676	1 035	666	214	896	948
	m	647	488	244	668	1 028	662	212	864	934
	k	4	8	9	8	7	4	2	32	14
Obrót towarowy	o	206	448	210	205	256	287	519	267	223
	m	121	229	133	129	202	184	135	164	141
	k	85	217	77	76	54	103	384	103	82
Gospodarka komunalna	o	53	199	103	104	162	156	114	307	305
	m	53	195	93	82	161	144	87	289	296
	k	—	4	10	22	1	12	27	18	9
Ochrona zdrowia, opieka społeczna	o	8	10	10	27	28	35	34	33	87
	m	4	8	5	4	26	12	31	19	77
	k	4	2	5	3	2	23	3	14	10
Inne	o	549	578	532	789	853	1 328	1 693	806	761
	m	521	523	438	491	744	1 261	1 432	736	708
	k	28	55	94	298	109	67	261	70	53

Źródło: Dane Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie.

siącach pozostałych. Z tych względów słuszne wydaje się stwierdzenie, że największe możliwości zatrudnienia w analizowanym okresie, w województwie lubelskim stwarzał przemysł, oferując prawie rokrocznie ponad 1/3 ogółu wolnych miejsc pracy. Kolejne miejsca w strukturze wolnych miejsc pracy zajmuje transport i łączność, a następnie obrót towarowy.

Największe możliwości zatrudnienia męskiej siły roboczej istnieją w budownictwie i przemyśle. Udział tych działów w strukturze wolnych miejsc pracy dla mężczyzn waha się w badanym okresie w granicach 70—76%. Znaczna liczba mężczyzn mogła również otrzymać pracę w transporcie i łączności (tab. 6).

Z ogólnej liczby miejsc oferowanych kobietom większość przypada

Tab. 5. Struktura wolnych miejsc pracy według działów gospodarki narodowej (stan w dn. 31 VIII) *

Die freien Arbeitsplätze in Lubliner Wojewodschaft je nach den Volkswirtschaftszweigen (der Bestand am 31 März)

Działy gospodarki narodowej	Procentowy udział wolnych miejsc pracy									
	lata									
	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Przemysł	26,4	31,4	.	17,4	40,9	35,5	42,9	26,5	21,2	37,9
Budownictwo	39,8	29,8	.	56,4	34,2	36,2	28,6	45,2	35,3	31,3
Rolnictwo	0,5	11,5	.	17,4	8,8	3,8	5,9	6,2	7,8	2,5
Transport i łączność	10,1	7,8	.	4,4	6,0	10,3	6,1	1,8	11,4	11,6
Obrót towarowy	3,2	7,1	.	3,6	1,8	2,5	2,5	4,4	3,4	2,7
Gospodarka komunalna	0,8	3,1	.	1,8	0,9	1,6	1,4	1,0	3,9	3,7
Ochrona zdrowia, opieka społeczna i kultura fizyczna	0,1	0,1	.	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	1,1
Inne	8,5	9,1	.	9,2	7,0	8,5	12,1	14,4	10,2	9,3
Gospodarka narodowa	100,0	100,0	.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

. brak danych.

Źródło: Obliczenia własne w oparciu o dane tabeli 4.

* Zestawienia dotyczące wolnych miejsc pracy według poszczególnych działów gospodarki narodowej sporządzane są raz w roku na dzień 31 VIII.

Tab. 6. Struktura wolnych miejsc pracy dla kobiet i mężczyzn w poszczególnych działach gospodarki narodowej w latach 1961—1970 w woj. lubelskim (stan w dn. 31 VIII)

Die Struktur von freien Arbeitsplätzen für Weiber und Männer in den Einzelzweigen der Volkswirtschaft in den Jahren 1961—1970 in Lubliner Wojewodschaft (der Bestand am 31. August)

Działy gospodarki narodowej		Procentowy udział wolnych miejsc pracy									
		lata									
		1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Ogółem gospodar-	m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
ka narodowa	k	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:											
przemysł	m	35,6	32,3	.	15,9	40,2	32,8	39,5	25,6	20,2	34,1
	k	52,2	20,2	.	39,0	48,1	74,0	69,9	34,0	74,6	73,3
budownictwo	m	41,3	31,2	.	52,7	36,7	39,6	31,7	49,3	40,4	34,3
	k	6,7	12,4	.	7,3	9,8	6,6	4,7	17,9	2,7	3,3
rolnictwo	m	0,5	11,8	.	7,3	9,5	4,1	5,5	6,9	8,9	2,5
	k	0,3	7,1	.	0,8	2,3	0,4	8,7	0,6	0,3	2,3
transport	m	10,5	8,3	.	4,5	6,5	11,3	6,8	16,7	12,7	12,6
i łączność	k	1,3	1,7	.	2,4	0,8	0,8	0,3	0,1	3,0	1,8
obrót towarowy	m	1,9	3,9	.	2,5	1,2	2,2	1,9	1,3	2,4	1,9
	k	28,8	45,7	.	20,9	7,4	5,9	8,2	30,3	9,7	10,3
gospodarka	m	0,9	3,3	.	1,7	0,8	1,8	1,5	0,8	4,2	4,0
komunalna	k	—	0,8	.	2,7	2,1	0,1	0,9	2,1	1,7	1,1
ochrona zdrowia	m	0,6	0,2	.	0,1	0,2	0,3	0,1	0,3	0,3	1,0
	k	1,3	0,4	.	1,3	0,3	0,2	1,8	0,2	1,3	1,2
inne	m	8,5	8,9	.	8,1	4,8	8,2	12,9	13,7	10,8	9,6
	k	9,5	11,6	.	25,5	29,1	12,0	5,3	20,6	6,6	6,8

. brak danych.

Źródło: Obliczenia własne w oparciu o dane z tabeli 4.

przemysłowi, przy czym wyraźnie zaznacza się tu tendencja rosnąca, bowiem udział przemysłu w ogólnej liczbie miejsc oferowanych kobietom wzrósł z 52,2% w 1961 r. do 73,3% w r. 1970. Drugim działem pod względem liczby oferowanych miejsc pracy jest obrót towarowy. Stopniowo jednak zmniejsza się znaczenie tego działu w zapewnianiu miejsc kobietom.

Dominujący udział przemysłu w stwarzaniu miejsc pracy dla kobiet jest związany niewątpliwie ze wspomnianymi już działaniami władz wojewódzkich a także ze zmianą poglądów na temat przemysłu, zwłaszcza przemysłu ciężkiego, uważanego za domenę pracy mężczyzn. O ile bowiem pogląd ten był całkowicie uzasadniony w początkowym stadium rozwoju produkcji przemysłowej, o tyle obecnie, dzięki postępowi technicznemu sytuacja znacznie się zmieniła. Nie oznacza to jeszcze radykalnej poprawy w tym względzie, przemysł jest nadal działem wchłaniającym najchętniej męską siłę roboczą. Poprawa jest jednak widoczna. W r. 1961 odsetek wolnych miejsc pracy w przemyśle przeznaczonych dla kobiet w ogólnej liczbie wolnych miejsc w tym dziale wynosił 6,6%, a w r. 1970 wzrósł do 18,8%.

W pozostałych działach gospodarki narodowej przeważającą część wolnych miejsc stanowią także miejsca pracy dla mężczyzn. Występuje jednak pewne zróżnicowanie. Znaczny odsetek wolnych miejsc pracy dla kobiet spośród ogółu wolnych miejsc oferowanych przez poszczególne działy przypada obrotowi towarowemu i ochronie zdrowia, a więc działom i tak już mocno sfeminizowanych.

STRUKTURA WOLNYCH MIEJSC PRACY WEDŁUG OFEROWANYCH ZAROBKÓW

Oferowane miejsca pracy pod względem wysokości zarobków kształtują się inaczej dla mężczyzn, inaczej dla kobiet. Wolne miejsca pracy dla mężczyzn w ostatnich latach badanego okresu koncentrują się w grupach o zarobkach powyżej 1500 zł, kobietom zaś oferowano w tym czasie w ponad 90% przypadków zarobki do 1500 zł. Zróżnicowanie zarobków kobiet i mężczyzn jest więc dość znaczne. Wynika to z faktu, że wolne miejsca pracy przeznaczone dla kobiet znajdują się w dużej mierze w III strefie gospodarczej, gdzie oferowane są niższe zarobki, a w przemyśle dotyczą często stanowisk niżej płatnych, na których nie wymaga się wysokich kwalifikacji zawodowych. Podkreślić należy stały wzrost wolnych miejsc pracy w wyższych grupach zarobkowych.

Równolegle z tym procesem daje się zauważyć spadek udziału miejsc pracy najniżej płatnych. Odsetek miejsc o zarobkach do 1000 zł, stanowiący w r. 1961 wśród mężczyzn kilkanaście procent a wśród kobiet aż 70% przyjął w r. 1970 minimalne rozmiary. Zwiększyła się natomiast liczba

Tab. 7. Struktura wolnych miejsc pracy według oferowanych zarobków w woj. lubelskim w latach 1961—1970 (stan w dn. 31 VIII)
Die Struktur von freien Arbeitsplätzen je nach den angebotenen Arbeitslöhnen in Lubliner Wojewodschaft in den Jahren 1961—1970 (der Bestand am 31. August)

Lata	Wolne miejsca pracy dla mężczyzn i kobiet o zarobkach powyżej 1500 zł (w procentach)			
	mężczyźni		kobiety	
	powyżej 1500	w tym ponad 2000	powyżej 1500	w tym ponad 2000
1961	27,3	5,4	0,3	—
1962	42,2	6,3	2,3	0,8
1963	.	.	.	.
1964	42,4	25,5	1,1	—
1965	53,9	10,2	2,2	0,6
1966	46,7	15,6	2,8	0,3
1967	46,2	15,5	4,3	0,5
1968	59,0	19,5	6,7	0,9
1969	65,0	24,2	7,7	0,9
1970	82,8	42,8	3,1	0,2

. brak danych.
Źródło: Obliczenia własne w oparciu o dane z Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie.

miejsc w wyższych grupach zarobkowych. Tendencje te obserwuje się we wszystkich działach gospodarki narodowej. Na kształtowanie się ich w decydującej mierze wpływa przemysł, gdzie procesy te zarysowują się szczególnie wyraźnie.

Zmniejszenie się udziału miejsc o najniższych zarobkach było wynikiem podwyższenia granicy minimalnego zarobku do 1000 zł. Nie oznacza to więc istotnej poprawy w zakresie wysokości oferowanych zarobków.

PODAŻ NA RYNKU PRACY W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM W LATACH 1961—1970

OGÓLNE ROZMIARY PODAŻY

Przez podaż pracy rozumie się najczęściej tę część zasobów siły roboczej, która poszukuje pracy w sposób aktywny, bez względu na to, czy czyni to przez powołane do tego organy pośrednictwa pracy, czy też poza nimi.[2]

Rozmiary definiowanej w ten sposób podaży praktycznie nie są możliwe

---

[2] L. Sobczak: *Rynek pracy w Polsce Ludowej*, Warszawa 1971, s. 30—31. Podobną definicją posługują się: J. Pietrucha: *Programowanie zatrudnienia w gospodarce socjalistycznej*, Katowice 1971, s. 53 oraz K. Łaski: *Zatrudnienie w gospodarce socjalisycznej w świetle teorii rachunku ekonomicznego*, Szczecin 1968, s. 82.

do ustalenia. Z tego względu analizę zjawiska zawęża się do tej części podaży siły roboczej, która poszukuje pracy przez powołane w tym celu organy.[3]

Kształtowanie się podaży pracy w woj. lubelskim w latach 1961—1970 ilustruje tabela 8. Wynika z niej, że w omawianym 10-leciu woj. lubelskie charakteryzowało się systematycznym wzrostem zarejestrowanych osób poszukujących pracy.[4]

Tab. 8. Zarejestrowani poszukujący pracy w latach 1961—1970 (stan w dn. 31 XII)
Die registrierten Arbeitssuchenden in den Jahren 1961—1970 (der Bestand am 31. August)

	Lata	Poszukujący pracy			Procent udziału	
		razem	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
Polska	1961	40 618	7 666	32 952	18,9	81,1
woj. lubelskie		1 414	269	1 145	19,0	81,0
Polska	1962	46 224	6 565	39 679	14,2	85,8
woj. lubelskie		2 221	356	1 865	16,0	84,0
Polska	1963	60 425	13 581	46 844	22,5	75,5
woj. lubelskie		3 029	562	2 467	18,5	81,5
Polska	1964	65 414	10 116	55 298	15,5	84,5
woj. lubelskie		2 938	470	2 468	16,0	84,0
Polska	1965	61 994	7 529	54 465	12,1	87,0
woj. lubelskie		2 993	410	2 583	13,7	86,3
Polska	1966	57 656	5 495	52 161	9,5	90,5
woj. lubelskie		2 949	419	2 530	14,2	85,8
Polska	1967	51 970	4 534	47 436	8,7	91,3
woj. lubelskie		3 360	442	2 918	13,1	86,9
Polska	1968	53 099	3 843	49 256	7,2	92,8
woj. lubelskie		3 652	436	3 216	11,9	88,1
Polska	1969	71 118	6 782	64 336	9,5	90,5
woj. lubelskie		4 434	450	3 984	10,1	89,9
Polska	1970	79 363	8 028	71 335	10,1	89,9
woj. lubelskie		5 821	1 047	4 774	17,9	82,1

Źródło: Wyliczenia własne w oparciu o materiały Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie oraz *Rocznik statystyczny GUS 1970*, Warszawa 1971, s. 119.

---

[3] Zob. A. Rajkiewicz: *Polityka zatrudnienia a programowanie zmian w rozmieszczeniu sił wytwórczych* [w:] *Teoretyczne problemy rozmieszczenia sił wytwórczych*, Warszawa 1965, s. 165 oraz J. Więcek: *Struktura zatrudnienia a płynność robotników w przemyśle węglowym w latach 1945—1959*, Katowice 1965, s. 27.

[4] Analizę przeprowadzono w oparciu o dane według stanu na 31 XII każdego roku.

Układ danych pozwala na wyróżnienie 3 okresów: pierwszy — (lata 1961—63) charakteryzował się dość znacznym wzrostem zarejestrowanych poszukujących pracy; drugi — (lata 1964—66) cechowała pewna stabilizacja w zakresie osób poszukujących pracy; trzeci — lata 1967—70) charakteryzował się bardzo znacznym przyrostem zarejestrowanych osób poszukujących pracy.

Podkreślenia wymaga większa prawidłowość w kształtowaniu się tego zjawiska niż w przypadku wolnych miejsc pracy.[5] Na ukształtowanie się rosnącej podaży pracy w woj. lubelskim miał wpływ przede wszystkim wzrost liczby zarejestrowanych kobiet poszukujących pracy. Podaż męskiej siły roboczej jest niewielka i od lat — poza rokiem 1963 — utrzymuje się mniej więcej na tym samym poziomie. Związana jest głównie z fluktuacją kadr.

Przewaga liczebna kobiet nad mężczyznami jest charakterystyczną cechą struktury zarejestrowanych osób poszukujących pracy nie tylko w woj. lubelskim, ale także i w kraju. Udział kobiet wśród poszukujących pracy w latach 1961—70 waha się w woj. lubelskim w granicach od 81,0% do 89,9%, zaś w kraju od 75,5% do 92,8.% Jak widać, przewaga ta zwiększa się, gdyż w liczbie zarejestrowanych mężczyzn i kobiet nastąpiły wyraźne przesunięcia na rzecz kobiet, co pogarsza z roku na rok możliwość uzyskania przez nie pracy.

Podkreślenia wymaga poważny wzrost kobiet poszukujących pracy w drugiej 5-latce. Ma to prawdopodobnie związek z oddaniem do eksploatacji kilku zakładów przemysłowych zatrudniających głównie kobiety (Zakładów Przemysłu Lniarskiego „Hakon” w Hrubieszowie, Zakładów Przemysłu Wełnianego w Białej Podlaskiej, Zakładu Obuwia Tekstylnego w Bychawie, Domu Usług LPKK „Gracja” w Lublinie, Wytwórni Konserw i Mrożonek w Stoczku Łukowskim i innych). Okazuje się bowiem, że często reakcją na pojawienie się możliwości zatrudnienia jest wzrost rejestrowanej aktywizującj się podaży kobiecej siły roboczej, zwłaszcza tam, gdzie występują tzw. ukryte rezerwy siły roboczej. Rezerwy te uzewnętrznia szansa uzyskania pracy zarobkowej.[6] Są to jednak rezerwy składające się głównie z kobiet nie posiadających żadnego przygotowania zawodowego, znajdujących się często w sytuacji nie pozwalającej na pracę zmianową. Według A. Rajkiewicza, tylko 10—15% tej rezerwy stanowią osoby,

---

[5] Ograniczenia zatrudnienia w poszczególnych latach znalazły odzwierciedlenie w zmniejszonej liczbie wolnych miejsc pracy. Wydaje się, że powino to wpłynąć na zwiększenie w tych latach podaży pracy. Nie obserwuje się jednak tej prawidłowości. Liczba zarejestrowanych systematycznie wzrasta, nie reagując specjalnie na wahania w popycie

[6] A. Rajkiewicz zjawisko to nazywa „spiralą aktywizacyjną”. Zob. A. Rajkiewicz: *Aktywna polityka zatrudnienia,* „Życie Gospodarcze”, 1970, nr 10.

dla których praca w przemyśle jest podstawowym źródłem egzystencji, pozostałe chcą poprawić sobie warunki materialne.[7]

Należy zaznaczyć, że zaobserwowane zjawisko zwiększonego naporu kobiet na rynek pracy w momencie zwiększenia się podaży kobiecych miejsc pracy jest bardzo charakterystyczne dla współczesnego rynku kobiecej siły roboczej.

STRUKTURA POSZUKUJĄCYCH PRACY WEDŁUG GRUP KWALIFIKACYJNYCH I WIEKU

Analiza osób zarejestrowanych, poszukujących pracy według grup kwalifikacyjnych, pozwoli ocenić, jakimi pracownikami dysponuje rynek. Znajomość tej struktury jest niezbędna, pozwala bowiem na podjęcie szeregu środków w celu dostosowania jej do potrzeb i wymogów produkcji.

Strukturę oraz przeobrażenia kwalifikacji zawodowych osób poszukujących pracy ilustrują tabele 9 i 10. Liczby bezwzględne wskazują na stały wzrost zarejestrowanych osób, poszukujących pracy we wszystkich grupach pracowniczych. Największe trudności ze znalezieniem pracy mieli robotnicy niewykwalifikowani, którzy stanowili większość wśród osób poszukujących zatrudnienia. Najmniej liczną grupę wśród poszukujących pracy tworzyli robotnicy wykwalifikowani, na których, wraz z wprowadzeniem coraz nowocześniejszej techniki i technologii produkcji, istniało największe zapotrzebowanie. Oni też stanowili grupę najbardziej ustabili-

Tab. 9. Struktura kwalifikacyjna osób zarejestrowanych poszukujących pracy w woj. lubelskim (stan w dn. 31 XII)
Die Qualifikationsstruktur von den Arbeitssuchenden in Lubliner Wojewodschaft (der Bestand am 31. August)

Lata	Zarejestrowani według grup kwalifikacyjnych											
	robotnicy wykwalifikowani			robotnicy niewykwalifikowani			pracownicy umysłowi			młodociani		
		w tym:			w tym:			w tym:			w tym:	
	ogółem	mężcz.	kobiet	ogółem	mężcz.	kobiet	ogółem	mężcz.	kobiet	ogółem	mężcz.	kobiet
1961	145	82	63	997	110	887	239	76	163	33	1	32
1962	184	96	88	1642	175	1467	284	79	205	111	6	105
1963	306	153	153	2299	308	1991	341	95	246	83	6	77
1964	397	148	249	1864	214	1650	498	100	298	179	8	171
1965	369	131	238	1899	186	1713	620	89	531	105	4	101
1966	363	137	226	1921	177	1744	590	97	493	75	8	67
1967	334	108	226	2173	225	1948	714	102	612	79	7	92
1968	501	152	349	2154	185	1969	910	93	817	87	5	81
1969	624	141	483	2245	166	2079	1490	138	1352	75	3	70
1970	1114	426	688	3212	400	2812	1636	218	1202	75	4	72

Źródło: Dane Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie.

[7] *Loc. cit.*

Tab. 10. Struktura osób puszukujących pracy według kwalifikacji zawodowych
Die Struktur von Arbeitssuchenden je nach Berufseignungen

Lata	Wskaźniki struktury w procentach								
	ogółem			dla mężczyzn			dla kobiet		
	robotnicy			robotnicy			robotnicy		
	wykw.	niewykw.	prac. umysłowi	wykw.	niewykw.	prac. umysłowi	wykw.	niewykw.	prac. umysłowi
1961	10,2	70,5	16,9	30,5	40,9	28,8	5,5	77,5	14,2
1962	8,3	73,9	12,8	26,7	40,1	20,2	4,7	78,8	11,0
1963	10,1	76,9	11,3	27,2	54,8	16,9	6,2	80,7	10,0
1964	13.5	63,4	16,9	31,5	45,5	21,3	10,1	66,8	16,1
1965	12,3	63,4	20,7	31,9	45,4	21,7	9,4	67,5	20,9
1966	12,3	65,1	20,0	32,7	42,2	23,1	8,9	68,9	19,5
1967	9,9	64,1	21,2	24,4	50,9	23,1	7,7	66,7	20,9
1968	13,7	59,0	24,9	34.9	42,4	21,3	10,8	61,2	25,4
1969	14,1	50,0	33,6	31,3	36,9	30,6	12,1	52,2	33,9
1970	19,1	55,2	24,4	40,7	38,2	20,8	14,4	58,9	25,2

Źródło: Obliczenia własne w oparciu o dane z tabeli 9.

zowaną. Dopiero ostatnie trzy lata analizowanego okresu charakteryzował szybszy wzrost zarejestrowanych w tej grupie osób. Szczególnie duży wzrost notuje się wśród osób poszukujących pracy umysłowej.

Większość zarejestrowanych osób we wszystkich grupach kwalifikacyjnych stanowiły kobiety, których przeważający odsetek — to osoby bez kwalifikacji zawodowych, co powodowało dodatkowe trudności z ich zatrudnieniem. Trudności te istnieją od lat i stale pogłębiają się. Zwiększyła się również znacznie liczba kobiet poszukujących pracy umysłowej. Wśród zarejestrowanych pracowników umysłowych stanowiły one ponad 90%, zaś wśród ogółu zarejestrowanych kobiet udział ich wzrósł z 14,2% w r. 1961 do 25,2% w r. 1970. Najmniej liczną grupę wśród zarejestrowanych kobiet stanowiły robotnice wykwalifikowane.

Wśród mężczyzn najliczniej reprezentowani byli również robotnicy niewykwalifikowani. Grupa ta w omawianym okresie wykazywała stosunkowo znaczne wahania, a pozostałe grupy pracownicze — stabilizację.

Podstawowa grupa osób poszukujących pracy mieściła się w przedziale wieku 18—39 lat, dość liczna grupa w przedziale 40—59 lat. Natomiast grupy wieku przedprodukcyjnego i poprodukcyjnego stanowiły niewielki procent poszukujących pracy.

Dane dotyczące wieku poszczególnych grup pracowniczych wskazywały na dużą różnicę w poziomie kwalifikacji, reprezentowanych przez młodsze i starsze roczniki osób poszukujących pracy. Dotyczyło to zarów-

no mężczyzn, jak i kobiet. Wśród zarejestrowanych w wieku 18—39 lat przeważały osoby posiadające przygotowanie zawodowe, natomiast wśród starszych wiekiem — osoby bez kwalifikacji. W miarę upływu lat różnice te pogłębiały się.

PODSTAWOWE DYSPROPORCJE NA RYNKU PRACY W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM W LATACH 1961—1970

Na rynku pracy dochodzi do konfrontacji osób poszukujących pracy z oferowanym zapotrzebowaniem na nią. Z jednej strony występuje podaż siły roboczej o określonych rozmiarach i strukturze według płci, wieku, grup pracowniczych itp., z drugiej — popyt na pracę o bardzo również zróżnicowanej strukturze (w podziale na płeć, grupy kwalifikacyjne, działy gospodarki narodowej, wysokość zarobków). W praktyce trudno jest właściwie zsynchronizować podaż z popytem w tak wielu przekrojach. W konsekwencji na rynku pracy powstają określone dysproporcje, mające różne źródła, nasilenie i odmienny charakter.

Stopień konfrontacji popytu i podaży pracy określić można za pomocą tzw. wskaźnika sytuacji na rynku pracy.[8] Ilustruje on rzeczywiste możliwości zatrudnienia poszczególnych grup zarejestrowanych. Kształtowanie się wskaźników sytuacji na krajowym i lubelskim rynku pracy ilustruje tabela 11. Wskazują one na pogarszanie się sytuacji na lubelskim rynku pracy. Ilość wolnych miejsc pracy przypadających na 1 zarejestrowanego zmalała w analizowanym okresie z 1,28 do 0,22. Malejąca tendencja w kształtowaniu się zjawiska dokonuje się poprzez pewne wahania. W latach 1963, 1967, 1969 obserwuje się pogorszenie się sytuacji na rynku pracy w porównaniu z pozostałymi latami. Przyczyny tego zjawiska omówiono wcześniej.

Tab. 11. Wskaźniki sytuacji na rynku pracy w Polsce i województwie lubelskim w latach 1961—1970

Der Index von der Lage auf dem Arbeitsmarkt in Polen und in Lubliner Wojewodschaft in den Jahren 1961—1970

	Wskaźniki sytuacji na rynku pracy									
	Lata									
	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Polska	1,34	1,19	0,48	0,68	0,85	1,11	1,12	1,44	0,47	0,49
Woj. lubelskie	1,28	0,34	0,18	0,24	0,37	0,76	0,48	0,60	0,17	0,22

Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Rocznika Statystycznego Pracy 1968*, GUS, Warszawa 1970, s. 371—372, *Rocznik statystyczny GUS 1970*, Warszawa 1971, s. 119.

[8] Wskaźnik ten jest zalecany przez Rajkiewicza, zob. Rajkiewicz: *Polityka zatrudnienia a programowanie...*, s. 166.

Porównanie wskaźników sytuacji na rynku pracy w województwie lubelskim ze wskaźnikami krajowymi wskazuje na mniej korzystną sytuację na lubelskim rynku pracy. Zarejestrowani poszukujący pracy w województwie lubelskim mają mniejsze możliwości zatrudnienia niż średnio w kraju.

DYSPROPORCJE MIĘDZY STRUKTURĄ POPYTU NA PRACĘ A STRUKTURĄ PODAŻY WEDŁUG PŁAC

Wnikliwe spojrzenie na sytuację na rynku pracy w woj. lubelskim pozwala stwierdzić, że na charakterze nadmiaru siły roboczej zaciążyła przede wszystkim wysoka podaż pracy kobiet. Okazuje się, że w odniesieniu do mężczyzn na rynku pracy wystąpiły znaczne dysproporcje między liczbą wolnych miejsc pracy a liczbą osób poszukujących jej, przejawiające się w niedoborze męskiej siły roboczej. Dysproporcje te jednak tracą stopniowo na swej ostrości. Wskaźnik sytuacji na rynku pracy w analizowanym okresie wyraźnie się zmniejszył z 6,42 w r. 1961 do 1,11 w r. 1970. Inaczej mówiąc, na 100 zarejestrowanych mężczyzn w r. 1961 przypadały 642 wolne miejsca pracy, a w r. 1970 tylko 111 (tab. 12).

Tab. 12. Wskaźnik sytuacji na rynku pracy dla kobiet i mężczyzn w Polsce i w województwie lubelskim w latach 1961—1970

Der Index der Lage auf dem Arbeitsmarkt für Weiber und Männer in Polen und in Lubliner Wojewodschaft in den Jahren 1961—1970

	Wskaźniki sytuacji na rynku pracy			
	dla mężczyzn		dla kobiet	
	Polska	woj. lubelskie	Polska	woj. lubelskie
1961	6,10	6,42	0,24	0,07
1962	7,12	1,96	0,21	0,03
1963	1,58	0,95	0,88	0,01
1964	3,62	1,26	0,14	0,03
1965	5,42	2,24	0,22	0,06
1966	9,20	4,70	0,26	0,11
1967	10,21	3,20	0,25	0,07
1968	15,82	4,57	0,32	0,08
1969	3,64	1,47	0,13	0,02
1970	3,85	1,11	0,11	0,03

Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Rocznika Statystycznego Pracy 1968*, GUS, Warszawa 1970, s. 371—372, Rocznika Statystycznego GUS 1971, Warszawa 1972, s. 119 oraz materałów Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie.

Relacje między podażą pracy a popytem na pracę kobiet kształtują się odmiennie. Od wielu lat rejestruje się nadmiar podaży pracy kobiet. Wskaźnik sytuacji na rynku pracy kształtował się dla nich na poziomie o wiele niższym niż dla mężczyzn. Ta dysproporcja — poza pewnymi okresami poprawy — pogłębiła się, bowiem w porównaniu z rokiem 1961

i tak już niski wskaźnik zmniejszył się jeszcze z 0,07 do 0,03, co oznacza, że w roku 1961 na 100 zarejestrowanych kobiet przypadało 7 wolnych miejsc a w roku 1970 tylko 3. Wynika z tego, że sytuacja kobiet pod względem możliwości podjęcia pracy zarobkowej była znacznie gorsza niż mężczyzn. Należy zwrócić uwagę na wyraźną zależność między sytuacją na rynku pracy a wspomnianymi już ograniczeniami zatrudnienia. Ograniczenia te nie znalazły wprawdzie odzwierciedlenia w wielkości podaży, ale wpłynęły znacznie na zmniejszenie się popytu, co w rezultacie pogorszyło sytuację. Szczególnie wyraźne są konsekwencje ograniczeń w latach 1963/1964. Skutki ograniczeń zatrudnienia w roku 1967 nie były już tak silne jak poprzednio, prawdopodobnie ze względu na budowę i oddanie do eksploatacji kilku zakładów przemysłowych. Zwiększone w związku z tym zapotrzebowanie na pracę osłabiło siłą rzeczy działanie środków administracyjnych.

Podkreślenia wymaga również korzystniejsza sytuacja na rynku pracy w województwie lubelskim zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet, w drugiej 5-latce analizowanego okresu.

Porównując wskaźniki sytuacji na rynku pracy dla kobiet i mężczyzn obliczone dla woj. lubelskiego ze średnimi krajowymi, należy stwierdzić, że odbiegają one od średnich krajowych na niekorzyść woj. lubelskiego (tab. 12). Oba rynki charakteryzują się wprawdzie deficytem męskiej siły roboczej, ale w woj. lubelskim dysproporcje między liczbą wolnych miejsc pracy a poszukującymi jej są mniejsze. Różnica ta staje się bardziej wyraźna w drugiej pięciolatce. Jeśli chodzi o kobiety, to można powiedzieć, że wprawdzie i w kraju i w woj. lubelskim zaznacza się zjawisko nadmiaru kobiecej siły roboczej, ale możliwości zatrudnienia kobiet w woj. lubelskim są znacznie mniejsze.

W konkluzji należy stwierdzić, że zarejestrowana podaż męskiej siły roboczej była niewielka i miała charakter frykcyjny. Związana była w dużej mierze w ruchem zatrudnionych. W rzeczywistości na rynkach pracy: krajowym i lubelskim istniała stała, wielokrotna przewaga wolnych miejsc pracy nad liczbą osób poszukujących jej.

Stwierdzone zaś wyżej nadwyżki podaży pracy kobiet miały raczej charakter trwały. Należy jednak podkreślić, że w znacznej mierze były one wynikiem braku dostatecznych możliwości doboru odpowiedniej specjalności zawodowej lub też oczekiwania na korzystniejsze oferty pracy. Z jednorazowych badań przeprowadzonych we wrześniu 1971 r.[9] przez Wydział Zatrudnienia WRN w Lublinie wynika, że z ogólnej liczby 7009 zarejestrowanych w tym okresie kobiet, ponad 50% nie skorzystało z oferowanych propozycji, oczekując na bardziej interesujące. Oferowane bo-

[9] Wprawdzie analizą objęto lata 1961—1970, ale ze względu na interesujące wyniki badań zdecydowano się je przytoczyć, mimo że dotyczą roku 1971.

wiem przez Wydział Zatrudnienia prace są mało atrakcyjne i nisko płatne.

Powyższe uwagi dotyczą głównie kobiet, zarówno tych z kwalifikacjami zawodowymi jak i niewykwalifikowanych, które też nie od razu przyjmują proponowaną pracę.

DYSPROPORCJE KWALIFIKACYJNE MIĘDZY PODOŻĄ A POPYTEM NA RYNKU PRACY

Stopień pokrycia podaży pracy popytem na nią wykazuje istotne zróżnicowanie w zależności od grup kwalifikacyjnych. W najkorzystniejszej sytuacji znajdują się robotnicy wykwalifikowani. Na 1 robotnika wykwalifikowanego przypada kilka wolnych miejsc pracy. W pozostałych grupach zawodowych podaż pracy znacznie przewyższa popyt (tab. 13).

Tab. 13. Wskaźniki sytuacji na rynku pracy w woj. lubelskim według grup kwalifikacyjnych

Der Index von der Lage auf dem Arbeitsmarkt für Weiber je nach Qualifikationsgruppen in Lubliner Wojewodschaft

Lata	Wskaźniki sytuacji na rynku pracy		
	robotnicy wykwalifikowani	robotnicy niewykwalifikowani	pracownicy umysłowi
1961	6,51	0,67	0,75
1962	1,57	0,17	0,53
1963	0,63	0,11	0,33
1964	0,70	0,13	0,40
1965	1,39	0,17	0,32
1966	3,09	0,42	0,46
1967	2,22	0,30	0,27
1968	2,32	0,36	0,25
1969	0,62	0,12	0,06
1970	0,62	0,15	0,07

Źródło: Wyliczenia własne w oparciu o dane z Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie.

Na ukształtowanie się tej sytuacji wpłynęło przede wszystkim niedopasowanie popytu do podaży pracy kobiet. Wśród mężczyzn bowiem popyt na pracę w zasadzie przewyższa podaż pracy we wszystkich grupach kwalifikacyjnych. W szczególnie uprzywilejowanej sytuacji znajdują się robotnicy wykwalifikowani. Wśród kobiet zaś we wszystkich grupach kwalifikacyjnych rozmiary popytu są niewystarczające dla pokrycia rejestrowanej podaży. Najmniejsze możliwości znalezienia pracy mają kobiety nie posiadające kwalifikacji. Dla nich wskaźnik na rynku pracy kształtował się w granicach 0,006—0,05, co oznacza, że na 100 zarejestrowanych kobiet przypadało, w najmniej korzystnym roku pod względem możliwości zatrudnienia, 0,06 wolnego miejsca pracy, zaś w najbardziej korzystnym okresie 5 wolnych miejsc. Zmniejsza się również zapotrzebowanie na

pracę umysłową, podczas gdy liczba kobiet poszukujących tego typu pracy z roku na rok zwiększa się (tab. 14).

Tab. 14. Wskaźniki sytuacji na rynku pracy w woj. lubelskim dla kobiet i mężczyzn według grup kwalifikacyjnych

Der Index von der Lage auf dem Arbeitsmarkt für Weiber und Männer in Lubliner Wojewodschaft, je nach Qualifikationsgruppen

	Wskaźniki sytuacji na rynku pracy					
	robotnicy wykw.		robotnicy niewykw.		pracownicy umysłowi	
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
1961	11,40	0,14	5,56	0,05	2,0	0,17
1962	2,91	0,10	1,49	0,01	1,6	0,12
1963	1,25	0,01	0,81	0,006	0,95	0,09
1964	1,74	0,08	1,07	0,01	1,47	0,13
1965	3,64	0,15	1,46	0,03	1,69	0,10
1966	7,45	0,48	4,05	0,05	2,08	0,15
1967	6,07	0,38	2,60	0,04	1,40	0,08
1968	7,65	0,30	3,76	0,05	1,86	0,07
1969	2,32	0,13	1,45	0,01	0,63	0,008
1970	1,54	0,06	1,02	0,03	0,45	0,01

Źródło: Wyliczenia własne na podstawie danych Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie.

Potwierdzeniem tezy o dysproporcjach kwalifikacyjnych jest kształtowanie się wskaźników kwalifikacji.[10]

Z konfrontacji wskaźników kwalifikacji obliczonych dla zarejestrowanych i wolnych miejsc pracy wynika, że poziom kwalifikacji zawodowych pracowników poszukujących pracy jest niższy od poziomu kwalifikacyjnego wolnych miejsc pracy. Stosowanie coraz nowocześniejszyh maszyn i urządzeń oraz technologii i technik wytwarzania stwarza zwiększone zapotrzebowanie na robotników wykwalifikowanych. Tymczasem na rynku pracy przeważającą grupę osób poszukujących pracy stanowią przede wszystkim kobiety, które nie posiadają żadnych kwalifikacji. Istnieje więc dość znaczna różnica między wymaganiami co do kwalifikacji a możliwością ich zaspokojenia. Różnica ta, co prawda, w związku ze stałym podnoszeniem się kwalifikacji zarejestrowanych osób maleje, ale w roku 1970 wynosiła jeszcze 18 punktów.

Dokładniejsze konfrontacje oferowanych wolnych miejsc pracy z zarejestrowanymi poszukującymi pracy pozwala stwierdzić, że najbardziej poszukiwanymi przez zakłady pracy pracownikami byli wykwalifikowani

[10] Oblicza się go jako stosunek pracowników kwalifikowanych (pracowników umysłowych i robotników wykwalifikowanych) poszukujących pracy do ogółu zarejestrowanych. Analogicznie liczy się go dla wolnych miejsc pracy, ustalając udział wolnych miejsc pracy dla pracowników kwalifikowanych do ogółu wolnych miejsc.

Tab. 15. Wskaźniki kwalifikacji w latach 1961—70
Die Qualifikationsindexe in den Jahren 1961—1970

Wyszczególnienie	Wskaźnik kwalifikacji									
	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Dla zarejestrowanych	27,1	21,7	21,4	30,5	33,0	32,3	31,2	38,6	47,7	43,0
Dla wolnych m. pracy	62,0	57,8	53,8	65,3	65,6	41,9	57,4	62,8	63,4	61,5

Źródło: Jak w tabeli 14.

robotnicy budowalni w zawodach: murarza, tynkarza, betoniarza, szklarza itp. oraz pracownicy wykwalifikowani dla przemysłu maszynowego i metalowego. Szczególnie dużym zapotrzebowaniem cieszyły się zawody: ślusarza, tokarza, frezera, szlifierza, spawacza, elektrotechnika i elektromontera. Poszukiwani również byli pracownicy transportu.

Podkreślić należy, że były to miejsca przeznaczone głównie dla mężczyzn, podczas gdy poszukującymi pracy z wymienionymi kwalifikacjami były przede wszystkim kobiety — głównie młode dziewczęta, absolwentki Zasadniczych Szkół Zawodowych. Wytworzyła się więc paradoksalna sytuacja. Zakłady pracy pilnie poszukiwały robotników o wymienionych zawodach, a równocześnie kobiety posiadające pożądane przez zakłady kwalifikacje miały kłopoty ze znalezieniem pracy, bowiem niechętnie zatrudniano je w przedsiębiorstwach.[11]

Od dłuższego czasu nie ma wolnych miejsc dla robotników wykwalifikowanych — absolwentów ZSZ i techników kształcących kadry dla przemysłu: odzieżowego — w zawodach krojczego, krawca, kuśnierza, przemysłu włókienniczego — w zawodach tkacza, przędzarza, barwiarza oraz przemysłu spożywczego — w zawodach: mleczarza, piekarza, młynarza. I tu wśród wymienionych osób większość stanowią kobiety, zaś nieliczne wakujące miejsca pracy w tych przemysłach oferowane są głównie mężczyznom.

Reasumując należy stwierdzić, że kwalifikacyjna struktura podaży siły roboczej — zwłaszcza kobiecej — nie jest dostosowana do popytu, a więc wymogów i potrzeb procesów produkcyjnych. Dysproporcje te z roku na rok pogłębiają się.

Przyczyn tych dysproporcji doszukiwać się można m. in. w wadliwym planowaniu, szczególnie w zakresie przyrostu nowych miejsc pracy, niechęci przedsiębiorstw do zatrudniania kobiet oraz w niedopasowaniu pro-

[11] Zagadnieniu temu poświęca się ostatnio w literaturze dużo uwagi. Zob. Sobczak: *Rynek pracy w Polsce Ludowej...*, s. 171—174, Pietrucha: *Programowanie zatrudnienia...*, s. 253—258.

filu kształcenia do przewidywanych potrzeb gospodarki województwa lubelskiego.[12]

WPŁYW SEZONOWYCH WAHAŃ W ZATRUDNIENIU NA RYNEK PRACY

Na sytuację na rynku pracy mają niewątpliwie wpływ sezonowe wahania w zatrudnieniu, powodujące okresowy wzrost lub spadek zapotrzebowania na siłę roboczą.

Do tradycyjnych sezonowych działów gospodarki zalicza się budownictwo, rolnictwo, gospodarkę komunalną i mieszkaniową oraz pewne gałęzie przemysłu (materiałów budowlanych, spożywczego, przetwórstwa owocowo-warzywnego). Przedsiębiorstwa o produkcji sezonowej zatrudniają pracowników na czas trwania sezonu, zaś po jego zakończeniu ograniczają stan zatrudnionych do niezbędnego minimum. Oznacza to, że w okresie między sezonami na rynku pracy utrzymuje się rezerwa rąk do pracy, aktywizująca się w okresie sezonu. Część zwolnionych pracowników powraca na rynek pracy, poszukując nowego zatrudnienia; pozostali wracają do zajęć w indywidualnych zakładach, bądź oczekują na rozpoczęcie nowego sezonu. Rezultatem sezonowości w zatrudnieniu są pewne okresowe nasilenia podaży rąk do pracy i zapotrzebowanie na pracę.

Statystyka zarejestrowanych w wydziałach zatrudnienia wykazuje każdego roku maksymalny wzrost poszukujących pracy w miesiącach zimowych (styczeń — marzec), spadek w miesiącach wiosenno-letnich i ponowne nasilenie od listopada do grudnia. Na okres wzmożonej podaży siły roboczej przypada najniższy popyt na pracowników i odwrotnie; najniższy popyt w miesiącach kwiecień — październik zbiega się z nieco niższą podażą w tych miesiącach (tab. 16).

Tab. 16. Zarejestrowani i wolne miejsca pracy w woj. lubelskim w roku 1970 (stan na koniec miesiąca)
Die Registrierten und die freien Arbeitsplätze in Lubliner Wojewodschaft im Jahre 1970 (der Bestand am Monatsende)

	Miesiące											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Zarejestrowani	5789	6240	6822	5883	5300	4565	4403	5088	4818	4270	5555	5821
Wolne miejsca pracy	1091	1001	2623	4998	5828	6182	5660	7079	7664	6451	2402	1320

Źródło: Dane Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie.

[12] „Sieć szkolnictwa zawodowego i system jego powiązania z zatrudnieniem należy do najsłabszych elementów naszej polityki oświatowej i polityki zatrudnienia" — A. Rajkiewicz: *Ludność, zatrudnienie, kwalifikacje w latach 1966—1970*, Warszawa 1964, s. 41.

Z tabeli 16 wynika, że nadwyżka podaży pracy utrzymuje się w okresach posezonowych, zaś w sezonie następuje wyczerpanie się podaży. Sytuacja jednak tylko pozornie wygląda tak korzystnie, inaczej rysuje się na rynku pracy mężczyzn, inaczej na rynku pracy kobiet.

Podkreślenia wymagają różnice w skali sezonowych wahań popytu na pracę i podaż. Popyt wykazuje pod wpływem sezonowości w zatrudnieniu o wiele większe wahania niż podaż. W sezonie liczba wolnych miejsc pracy wyraźnie się zwiększa, jednak zwiększone zapotrzebowanie na pracę wywiera niewielki wpływ na liczbę osób zarejestrowanych.

Skala sezonowych wahań podaży i popytu na pracę jest także zróżnicowana w zależności od płci i grup pracowniczych. Sezonowość w niewielkim stopniu wpływa na rynek pracy pracowników umysłowych, znacznie bardziej na rynek pracy pracowników wykwalifikowanych; najbardziej jednak pogłębiają się dysproporcje na rynku pracy pracowników niewykwalifikowanych.

Silnym wahaniom sezonowym podlega podaż, a jeszcze większym popyt na pracę mężczyzn. Liczba wolnych miejsc pracy dla mężczyzn w okresie od kwietnia do października szybko wzrasta; podaż męskiej siły roboczej zaś maleje, chociaż w mniejszym stopniu. W rezultacie dysproporcje między popytem na pracę mężczyzn a podażą pogłębiają się. O wiele mniejszą skalę wahań wykazuje podaż i popyt na pracę kobiet. Dzieje się tak dlatego, że wolne miejsca pracy w sezonie oferowane są głównie mężczyznom, podczas gdy większość zarejestrowanych stanowią kobiety (tab. 17).

Z tabeli tej wynika, że między rozmiarami popytu a rozmiarami podaży istnieje dość luźny związek: sytuacja w zakresie wolnych miejsc

Tab. 17. Zarejestrowani i wolne miejsca pracy dla kobiet i mężczyzn w woj. lubelskim w roku 1970 (stan na koniec miesiąca)
Die Registrierten und die freien Arbeitsplätze für Weiber und Männer in Lubliner Wojewodschaft im Jahre 1970 (der Bestand am Monatsende)

Miesiące	Zarejestrowani		Wolne miejsca pracy	
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
I	716	5073	919	182
II	778	5462	1519	182
III	876	5946	2429	194
IV	553	5330	4737	261
V	505	4795	5123	700
VI	474	4091	5289	893
VII	360	4043	5347	313
VIII	428	4660	6245	834
IX	466	4352	6682	982
X	414	3856	5767	684
XI	634	4921	2152	250
XII	1047	4771	1166	154

Źródło: Dane Wydziału Zatrudnienia WRN w Lublinie.

pracy wywiera minimalny wpływ na liczbę zarejestrowanych. Wynika to stąd, że podaż pracy wyznaczają głównie kobiety, zaś popyt — wolne miejsca pracy dla mężczyzn. Mężczyźni poszukujący pracy stanowią niewielki odsetek, zaś wolne miejsca pracy — znacznie wzrastające w sezonie — oferowane są przede wszystkim mężczyznom. Miejsca pracy oferowane kobietom stanowią niewielki procent i wzrastają w sezonie nieznacznie. To powoduje, że dysproporcje między popytem na pracę mężczyzn a podażą jeszcze bardziej pogłębiają się wskutek sezonowości. Deficyt męskiej siły roboczej pogłębia się. Natomiast sytuacja kobiet na rynku pracy poprawia się w okresie sezonowym nieznacznie.

Na zakończenie rozważań należy stwierdzić, że obraz sytuacji na rynku pracy nie będzie pełny, jeśli nie uwzględni się zagadnienia migracji siły roboczej W woj. lubelskim migracja zarobkowa przybrała dość duże rozmiary. Lubelskie należy do tych województw, które „eksportują" siłę roboczą. Związane jest to ze stosunkowo mniej korzystną sytuacją na rynku pracy w woj. lubelskim niż średnio w kraju, co skłania część osób poszukujących pracy do migracji poza teren województwa do innych, bardziej uprzemysłowionych, głównie: katowickiego, krakowskiego, gdańskiego i wrocławskiego.

Przemieszczenia siły roboczej odbywają się w sposób zorganizowany, w formie werbunków realizowanych zarówno przez terenową służbę zatrudnienia, jak i zainteresowane zakłady pracy, głównie dla potrzeb górnictwa, budownictwa, rolnictwa, leśnictwa i przemysłu spożywczego. W latach 1966—1970 w ramach migracji stałej lub sezonowej poza teren woj. lubelskiego wyjechały i podjęły pracę w różnych działach gospodarki narodowej innych województw 5282 osoby.

Tab. 18. Migracja siły roboczej w woj. lubelskim w latach 1966—1970
Die Migration der Arbeitskraft in Lubliner Wojewodschaft in den Jahren 1966—1970

	Migracja siły roboczej w latach				
	1966	1967	1968	1969	1970
Woj. lubelskie	739	629	818	1003	1493

Źródło: Wydział Zatrudnienia WRN w Lublinie.

Należy zaznaczyć, że dane te nie obejmują samorzutnych przemieszczeń robotników będących konsekwencją ogłoszonych akcji werbunkowych i biuletynów organizacyjnych oraz osób, które wyjechały poza teren województwa w ramach Ochotniczych Hufców Pracy. W rzeczywistości liczba osób, które podjęły pracę w różnych działach gospodarki narodowej innych województw jest o wiele większa, sięga kilku tysięcy osób rocznie. Migracja zarobkowa przyczynia się więc w pewnym stopniu do zmniejszenia nadwyżek siły roboczej i poprawy sytuacji na rynku pracy.

Z tego wynika, że właściwie prowadzona polityka zatrudnienia powina opierać się nie tylko na znajomości zasobów i rezerw siły roboczej oraz dynamiki i struktury zatrudnienia w województwie, ale także uwzględniać rozmiary i kierunki migracji siły roboczej poza jego terytorium.

РЕЗЮМЕ

В последние годы Люблинское воеводство характеризуется высоким темпом развития, значительно опережающим национальный. Это повлияло на уменьшение того расстояния, которое отделяло Люблинщину от остальных регионов страны. Однако вследствие многолетних недостатков в этой области и низкой исходной базы Люблинское воеводство попрежнему находится в группе менее развитых воеводств. Несмотря на систематическое повышение уровня экономического развития воеводства и связанную с этим большую занятость населения, ситуация на люблинском рынке труда все еще неудовлетворительна. Люблинское воеводство принадлежит к воеводствам, обладающим излишками рабочей силы, о чем прежде всего свидетельствует высокий спрос на затруднение у женщин. Численность ищущих работу женщин значительно превышает количество рабочих мест для них. Такое положение наблюдается уже в течение многих лет и с каждым годом все ухудшается. В значительной степени оно объясняется невозможностью подбора мест, соответствующих приобретанной специальности или ожиданием более выгодных предположений затруднения.

Что касается мужчин, то здесь рынок труда характеризуется значительными диспропорциями между количеством свободных мест и числом лиц, ищущих работу, что проявляется в нехватке мужской рабочей силы. Зарегистрированный спрос мужской рабочей силы невелик и носит фрикционный характер.

Большое значение для ситуации на рынке труда имеют сезонные колебания в занятости. Их результатом является периодическое увеличение как спроса на рабочую силу, так и числа прелагаемых рабочих рук. Под влиянием этой сезонности диспропорции между спросом и предложением мужской рабочей силы углубляются, дефицит мужской рабочей силы растет. В тоже время положение женщин на рынке труда в этот период не меняется.

ZUSAMMENFASSUNG

In letzten Jahren kennzeichnete sich die Wirtschaft der Lubliner Wojewodschaft mit dem hohen Tempo der sozialwirtschaftlichen Entwicklung, beträchtlich das Tempo des Landes überholend. Es hat einen Einfluss auf die Minderung des Abstands zwischen dem Gebiet von Lublin und anderen Gebieten sowie dem Niveau des Landes ausgeübt. Jedoch, unter Beachtung der langjährigen Vernachlässigungen im betreffenden Bereich und der niedrigen Ausgangsbase, befindet sich die Lubliner Wojewodschaft weiterhin in der Gruppe der geringer industralisierten Wojewodschaften.

Trotz der systematischen Steigerung des wirtschaftlichen Niveaus der Wojewodschaft und dem damit gebundenen Beschäftigungsanstieg, ist die Situation auf dem Lubliner Arbeitsmarkt nicht zufriedend. Die Lubliner Wojewodschaft gehört zu den

Wojewodschaften, die noch über beträchtliche Arbeitskraftüberschüsse verfügen. Darüber entschied vor allem ein sehr hohes Arbeitsangebot von Weibern.

Die Anzahl von nach Arbeit suchenden Weibern erheblich übersteigt die von freien Arbeistplätzen für sie. Die Überschüsse der Arbeitsnachfrage von Weibern werden seit vielen Jahren registriert und stets sich erhöhen. Im bedeutenden Mass gehen sie aus Mangel an den genügenden Auswahlmöglichkeiten von dem entsprechenden Fachgebiet oder aus Erwartung eines vorteilhafteres Arbeitsangebotes hervor.

Betreffs der Männer kennzeichnet sich der Arbeitsmarkt mit den erheblichen Disproportionen zwischen der Anzahl von freien Arbeitsplätzen und der von nach Arbeit suchenden Männern, was sich im Mangel an der männnlichen Arbeitskraft zeigt. Das registrierte Angebot der männlichen Arbeitskraft ist gering und hat einen Friktionscharakter.

Die Situation auf dem Arbeitsmarkt wird durch die Saisonschwankungen von Beschäftigung bedingt. Die Saisonsteigerungen des Arbeitsangebotes und der Arbeitsnachfrage sind ihre Folgen. Unter dem Einfluss des Saisoncharakter von der Beschäftigung vertiefen sich Disproportionen zwischen der Nachfrage und dem Angebot der männlichen Arbeitskraft. Der Mangel an der männlichen Arbeitskraft verstärkt sich. Die Situation von Weibern auf dem Arbeitsmarkt verbessert sich etwas in der Saisonzeit.